

TANULMÁNY

HAMZA GÁBOR

Alkotmányfejlődés az Amerikai Egyesült Államokban, különös tekintettel a hatalmi ágak megosztására

A tanulmány célja, hogy kimutassa az USA ma is hatályos alkotmányának aktuális jelentőségét. A kontinuitás mint a „jó állam” ismérve mellett a többszöri módosítás miatt a flexibilitás is jellemző vonása az alkotmánynak. Az alkotmányozók tartalmi vonatkozásban építettek az alkotmányozás évszázados hagyományaira, emellett tekintettel voltak a brit alkotmányozás, alkotmányjogi gondolkodás sajátosságaira, eredményeire. Erre tekintettel az USA alkotmánya organikus írott alkotmánynak tekinthető, amelyről reális képet elsősorban a szövetségi Legfelső Bíróság (Supreme Court) koronként változó, módosuló értelmezése tükrében nyerhetünk. Az Unió alaptörvényében rögzített „fékek és egyensúlyok” révén biztosított a kiegyensúlyozott hatalomgyakorlás. Kevés olyan alkotmányt ismerünk, amely olyan mértékben fonódnék össze a nemzet életével, mint az amerikai. Az USA alkotmányában az állam deklaráltan, a népszuverenitás eszméjére alapozva a „nép ügyével” (res publica) azonosul, szoros kapcsolatban áll a valósággal, nem az elvont fogalmakban való gondolkodás jellemzi. Az alkotmány így a társadalmi konszenzust tekinti a politikai legitimitáció alapjának, és ez egyedülálló stabilitást biztosít az Amerikai Egyesült Államoknak.

1. Ennek a tanulmánynak alapvetően az a célja, hogy kimutassa egy olyan alkotmány aktuális jelentőségét, melynek elfogadására több mint kétszáz esztendővel ezelőtt került sor, és amely - módosításokkal - ma is hatályos. A kontinuitás, feltéve, hogy az állam működésének alapjául szolgáló társadalmi, gazdasági és politikai feltételek lényegüket tekintve nem változtak, az állam - tegyük hozzá a „jó állam” - működésének lényeges eleme. A kontinuitás, ami nem zárja ki a szükséges változtatásokat, feltételez bizonyos mértékű flexibilitást.

A kontinuitás mellett az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának vonatkozásában még két lényeges sajátosságot célszerű megemlíteni. Hangsúlyozandó egyrészt az, hogy az USA alkotmányának előkészítése során az alkotmányozók tartalmi vonatkozásban építettek az alkotmányozás évszázados, sőt – eszmetörténeti vonatkozásban - évezredek hagyományaira. Kiemelendő másrészt az, hogy az alkotmányozók tekintettel voltak a brit alkotmányozás, pontosabban alkotmányjogi

gondolkodás sajátosságaira, pontosabban eredményeire, függetlenül attól, hogy az Egyesült Királyság nem rendelkezett írott alkotmánnyal. Erre tekintettel az USA alkotmánya organikus írott alkotmánynak tekinthető, amelyről reális képet elsősorban a szövetségi Legfelső Bíróság (*Supreme Court*) koronként változó, módosuló értelmezése tükrében nyerhetünk.

2. Európában csak két ma is hatályos írott¹ alkotmány, az 1814-es norvég² és az 1868-ban elfogadott luxemburgi alkotmány³ tekinthet vissza több mint száz esztendőtt meghaladó múltra. Az Amerikai Egyesült Államok (USA) 1787-ben elfogadott alkotmánya több mint kétszáz éve van szinte változatlan formában hatályban, ha eltekintünk néhány olyan döntő jelentőségűnek nem nevezhető módosítástól, mint például a szenátorok közvetlen választásának rendszere. Másfelől kevés olyan alkotmányt ismerünk, amely olyan mértékben fonódnék össze a nemzet életével, mint az amerikai. Ez a tény - nézetünk szerint - aligha tekinthető véletlennek.

A XIX. század kiemelkedő brit államférfija, William Ewart Gladstone 1878-ban joggal nevezte az amerikai alkotmányt – a brit íratlan alkotmánnyal (*unwritten constitution*) összevetve – a „legcsodálatosabb műnek, amelyet az emberi elme és szándék valaha is alkotott”.⁴ Gladstone gyakran idézett értékelése ugyanakkor azt a téves képzetet kelti, mintha az USA alkotmánya Pallasz Athéné módjára teljes vértetben pattant volna elő az amerikai nép fejéből. Az alkotmány, mint ezt látni fogjuk, hasonlóan a brit íratlan alkotmányhoz, lassú, átgondolt és sokszor fájdalmas fejlődés eredménye volt, amire James Madison utalt hosszú évekkkel azt követően, hogy elfogadták az alkotmányt.⁵

A ma is joggal mély tiszteletet érdemlő törvénymű előzményei között kimagasló jelentőségű a Függetlenségi Nyilatkozat (*Declaration of Independence*). Az 1776. július 4-én Philadelphiában tartott II. Kontinentális Kongresszuson elfogadott, a Kongresszus ötvenöt tagja által aláírt Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazásában kiemelkedő

1 Az írott alkotmánnyal (*written constitution*) nem rendelkező Anglia esetében Cromwell 1653-ból származó *Instrument of Government*-je tekinthető az írott alkotmány megalkotására tett kísérletnek. Ld. Georg JELLINEK: *Allgemeine Staatslehre* 4. durchg. Aufl. Neudruck der Ausgabe vom 1914. (Berlin: 1922) 511.

2 Az 1814-ben elfogadott, azóta többször módosított norvég alkotmány (*Grunnlov*) az ország függetlenségét proklamálta és az abszolutizmus, az abszolút monarchia eltörléséről rendelkezett. A még ugyanezen évben Norvégia és Svédország közt létrejött, 1905-ig tartó perszonálunió fenntartotta hatályában az alkotmányt. Vö. Nils HERLITZ: *Elements of Nordic Public Law* (Stockholm: Norstedt 1969) 29.

3 A luxemburgi alkotmány elfogadására az 1867. május 11-én aláírt Londoni Szerződést, mely Luxemburg 1815. június 9-én elnyert függetlenségét erősítette meg, követő évben került sor. Hasonlóan Norvégiához, a Luxemburgi Nagyhercegség 1890. november 13-án megszűnt perszonáluniója a Holland (Németalföldi) Királysággal az alkotmányt nem érintette, annak módosítására nem került sor.

4 William Ewart Gladstone (1809-1898) a brit alkotmány és az amerikai alkotmány összehasonlítása során fogalmaz így: „As the British Constitution is the most subtle organism which has proceeded from progressive history so the American Constitution is the most wonderful work ever struck off at a given time by the brain and purpose of man.”

5 Ld. James M. Beck: *The Constitution of the United States: Yesterday, Today and Tomorrow* (New York: 1924) 35.

szerepet vállaló Thomas Jefferson – akit találónan nevez Vossler az amerikai politikai gondolkodás atyjának⁶ – szónoki és jogi vonatkozásban egyaránt mesterművet alkotott.⁷ A természetjogban gyökerező elveket – így az emberek közötti egyenlőséget, az élethez való jogot, a szabadsághoz való jogot, az új kormány létrehozásához való jogot, továbbá az olyan kormány ellen való felkeléshez való jogot, amely nem tartja tiszteletben az alapvető jogokat⁸ – tartalmazó Függetlenségi Nyilatkozat szerzői a természetjogot, a tételes joggal összevetve, „magasabbrendű jognak” (*higher law*) tekintik.⁹ A Függetlenségi Nyilatkozat képes volt a belső erőket az Anglia elleni küzdelemhez mozgósítani, és külföldön a harchoz komoly szövetségesekeket nyerni.¹⁰

A függetlenségi háborút lezáró, az USA szuverenitását elismerő, az Anglia és az USA, továbbá az utóbbival 1778 óta szövetségi kapcsolatban lévő Franciaország¹¹ és Anglia között 1783-ban Párizsban kötött békét követően sürgős feladat volt a szilárd alapokon nyugvó belső állami rend kiépítése. A tizenhárom volt gyarmat¹² belső kormányzati rendszere nem csekély mértékben különbözött egymástól.¹³ Connecticut és Rhode Island autonómiával rendelkező gyarmatként a *colonial charter* értelmében maga választhatta meg kormányzóját és a kormányzó mellett

6 Ld. Otto VOSSLER: *Die Amerikanischen Revolutionsideale in ihrem Verhältnis zu den europäischen, untersucht an Thomas Jefferson* Beiheft 17 der Historischen Zeitschrift (München: 1929). Jefferson, aki a neves virginiai jogász, George Wythe mellett szerzett jogi ismereteket, a William and Mary College-ban folytatott tanulmányai befejezését követően, 1767-ben lett a virginiai ügyvédi kamara tagja. 1774-ig folytatott jogi praxist. Alapos jogi ismeretei nagy mértékben segítettek és befolyásolták államférfúi pályáját és politikai nézeteinek alakulását. Ld. Frank L. DEWEY: *Thomas Jefferson Lawyer* (Charlottesville: 1986); és Edward DUMBAULD: *Thomas Jefferson and the Law* (Oklahoma: Univ. of Oklahoma Press 1978).

7 A Függetlenségi Nyilatkozatot megszövegező, a Kontinentális Kongresszus által kijelölt bizottságnak Jefferson mellett tagja volt még John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman és Robert R. Livingston. Az előzményekhez tartozik, hogy Virginia állam nevében Richard Henry Lee 1776. június 7-én három határozati javaslatot terjesztett a Kontinentális Kongresszus elé. Az 1. leszögezte, hogy a szövetséges gyarmatok „szabad és független államokat” alkotnak. A függetlenség kinyilvánítását jelentő határozatot a kontinentális Kongresszus július 2-án fogadta el. E határozat alapján került sor a Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazását előkészíteni hivatott bizottság felállítására.

8 A preambulum szövege a „self-evident truth”, azaz a „nyilvánvaló igazság” kifejezést használja.

9 Ld. Edward S. CORWIN: „The 'Higher Law' Background of American Constitutional Law” *Harvard Law Review* 42 1928–1929. 149.; és Morton Gabriel WHITE: *The Philosophy of the American Revolution* (Oxford -New York: Oxford University Press 1978).

10 Az újabb irodalomban John Phillip Reid elemzi mélyrehatóan az alkotmányos kérdéseket, melyek tekintetében ellentét mutatkozott a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadását megelőző évtizedekben (1764–1776) a tizenhárom gyarmat és Nagy-Britannia közt. Ld. John Phillip REID: *Constitutional History of the American Revolution: The Authority to Legislate* (Madison: University of Wisconsin Press 1991).

11 A tizenhárom amerikai gyarmat és Franciaország kapcsolatáról ad alapos áttekintést Corwin. Ld. Edwards Samuel Corwin: *French Policy and the American Alliance of 1778* (Princeton: Princeton University Press 1916).

12 Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island, New York, Connecticut, New Jersey, Delaware, Pennsylvania, Virginia, Maryland, Georgia, Dél-Karolina és Észak-Karolina.

13 Vermont állam, melynek megszületése 1777 júliusára, az angol, később a New York-i fennhatóság ellen folytatott küzdelem lezárását követő időre tehető, csak 1791-ben lett az államszövetség tagja.

működő tanácsot.¹⁴ Maryland és Pennsylvania gyarmatok az angol király adománybirtokai voltak. Ezért a kormányzót, továbbá a kormányzó mellett működő tanács tagjait és a közigazgatás főbb posztjai élén állókat a tulajdonosok választották.

A kilenc királyi gyarmaton az uralkodó nevezte ki a kormányzót és a legfontosabb állami intézmények élén álló személyeket. Közös vonása volt a gyarmatok állami-kormányzati rendszerének, hogy rendelkeztek a brit alsóháznak (*House of Commons*) gyarmatonként eltérő vagyoni cenzus alapján választott törvényhozó szervével. Ebből adódóan nem volt könnyű feladat az eltérő tartalmú *colonial charters* anyagát a konföderáció állami alkotmányává alakítani.

Az USA első alkotmányának tekintett, 1776. október 4-én elfogadott Konföderációs Cikkelyek (*Articles of Confederation*) a tizenhárom független államot laza államszövetségben egyesítették. Ez a Walter által találóan csak „league”-nek tekintett¹⁵ államszövetség is csak jóval később, az okmány éveken át húzódó ratifikálását követően, 1781-ben jött ténylegesen létre.

A Konföderációs Cikkelyek nem biztosították egy olyan állam alkotmányos alapját, amely a gazdaság területén, a pénzügyek vonatkozásában, valamint a külügyek terén eredményesen tudott volna működni, és amely biztosítani tudta volna a törvénykezés, a jogszolgáltatás (bíráskodás) egységét. A Konföderációs Cikkelyek alapján a bizonyos értelemben kormánynak tekintett Kongresszus ténylegesen nem hozhatott törvényeket.¹⁶ A Kongresszus csupán ajánlásokat szavazott meg, és nem volt módja az elfogadott határozatok kikényszerítésére. A Konföderációs Cikkelyek legcsekélyebb mértékű módosításaira, változtatásaira kizárólag valamennyi állam beleegyezésével volt mód. Egyre égetőbb feladattá vált egy új, a „League of States”-t felváltó föderális állami struktúra alkotmányos alapjainak lefektetése.¹⁷

3. 1787 májusában Philadelphiában – az Európában tartózkodó Thomas Jefferson és John Adams távollétében – végül összeült az Alkotmányozó Gyűlés (*Constitutional Convention*), amelynek munkájában Rhode Island küldöttei kivételével

14 Az amerikai brit gyarmatok kormányzati rendszerének sajátosságaira nézve ld. George Louise BEER: *The Old Colonial System I-II.* (New York: 1912); Berriedale A. KEITH: *The Constitutional History of the First British Empire* (Oxford: 1930) és Clinton Lawrence ROSSITER: *Seedtime of the Republic* (New York: 1959).

15 Ld. Timoty WALKER: *Introduction to American Law* (Philadelphia: 1837; Reprint: New York: 1972) 39. Walker így fogalmaz: „The union thereby created, though declared perpetual, was professedly nothing but a league, having for its object »the common defence and general welfare.«”

16 A Konföderációs Cikkelyek nem rendelkeztek a konföderáció igazságszolgáltatásáról. A Kongresszus az államok közt felmerülő vitás ügyekben, így például határvitákban, volt a Konföderációs Cikkelyek alapján felhatalmazva döntésre. Ld. Lawrence M. FRIEDMAN: *A History of American Law* (New York: 1973) 101.

17 James Bryce (1838-1922), az oxfordi egyetem római jogot oktató regius professzora hangsúlyozza az USA állami berendezkedését elemző klasszikus művében, hogy az alkotmány 1789-ben bekövetkező elfogadása révén válik az USA *League of States*ből *Federal State*-té. Ld. James BRYCE: *The American Commonwealth* (London: 1888) I. 39. Bryce szerint a német jogi terminológia, *Staatenbund* = *League of States*, illetve *Bundesstaat* = *Federal State* jobban utal a két államalakulat közt fennálló eltérésre. Ld. BRYCE: id. mű 39 1. j. Vö. még: HAMZA Gábor: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition* (Budapest: ELTE Eötvös 2009) 411.

valamennyi tagállam delegáltjai, szám szerint ötvenöten, vettek részt. Bár a Kongresszustól kapott felhatalmazás értelmében megbízásuk csupán a Konföderációs Cikkelyek átdolgozására terjedt ki, a küldöttek négy hónapon át tartó, igen intenzív munkával megfogalmazták az új alkotmányt. A Philadelphiai Gyűlés elnöke George Washington, titkára pedig William Jackson volt. Mivel ő a dokumentumot előkészítő tanácskozásokról csak igen kevés jegyzetet készített, az alkotmányozás munkájának részletei után érdeklődő kutatás a tanácskozásokat kísérő levelek és visszaemlékezések, így például James Madison emlékiratainak elemzésére kénytelen szorítkozni.

Az élethez, a szabadsághoz és a boldogság kereséséhez (*pursuit of happiness*)¹⁸ fűződő jogot a természetjog alapján¹⁹ alapvető emberi jogként deklaráló, a kolóniáknak a brit uralkodótól elszenvedett sérelmeit felsoroló és az USA Angliától való elszakadását kinyilvánító Függetlenségi Nyilatkozathoz hasonlóan az alkotmány nem egy ember, hanem – James Madison megfogalmazása szerint – „számos fej és kéz műve”²⁰ Az Alapító Atyák (*Founding Fathers*) között természetesen voltak olyanok,²¹ akik – miként Jefferson a Függetlenségi Nyilatkozat végső formába öntésénél – döntő szerepet játszottak az alkotmány szerkesztésében és szövegezésében.²²

Az Alapító Atyák jól ismerték az antik²³ és az újkori Európa politikai gondolkodóinak, állambölcseletoinek, így Platónnak, Arisztotelésznek, Cicerónak,²⁴

18 A *pursuit of happiness* szoros kapcsolatban áll a tulajdonfelfogással. E kapcsolat alakulását az amerikai gondolkodóknál elemzi Scott. Ld. WILLIAM B. SCOTT: *In Pursuit of Happiness: American Conceptions of Property from the Seventeenth to the Twentieth Century* (Bloomington, Indiana: 1977).

19 A természetjog jelentőségére nézve az amerikai forradalomban ld. ERWIN HÖLZLE: *Naturrecht, Staatsrecht und Historisches Recht im Zeitalter der englischen und amerikanischen Revolution Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 24 1931. 452 és DIETER GRIMM: *Europäisches Naturrecht und Amerikanische Revolution: Die Verwandlung politischer Philosophie in politische Techné. In Ius Commune Bd. III.* (Frankfurt am Main: 1970) 120–151.

20 „You give me credit to which I have so claim in calling me ‘the writer of the Constitution of the U.S.’ This was not, like the fabled Goddess of Wisdom, the offspring of a single brain. It ought to be regarded as the work of many heads and many hands.” Madison 1834. március 10-én keltezett, W. Cogswellnek írt levelében fogalmaz így. Ld. *Writings of James Madison* 533. 9. vol. Aunt. ed. 1910.

21 George Washington, Alexander Hamilton, Benjamin Franklin és különösen James Madison. Madison szerepére nézve az alkotmány megfogalmazásában ld. A. E. DICK HOWARD: „James Madison and the Constitution” *The Wilson Quarterly*, Summer 1985. 80–91.

22 Több alapidokumentum is csak egy szerző műve. Így például John Jay egyedül fogalmazta New York állam 1777-es alkotmányát, John Adams Massachusetts állam 1780-ban elfogadott alkotmányát és George Mason az 1776-os *Virginia Declaration of Rights*ot. Ld. BERNARD SCHWARTZ: *The Law in America: A History* (New York – St. Louis: 1974) 22.

23 Az újabb irodalomban Richard ad jó áttekintést a gyarmati Amerika szellemi életének kiemelkedő képviselőit a görög-római antikvitáshoz fűző kapcsolatáról. Ld. CARL J. RICHARD: *The Founders and the Classics: Greece, Rome and the American Enlightenment* (Cambridge, MA: Harvard University Press 1994).

24 Cicero állambölcseletének az amerikai politikai gondolkodásra tett hatására nézve ld. HAMZA GÁBOR: „Cicero De re publicája és az antik állambölcselet” in CICERO: *Az állam.* (Budapest: 1995) 43.. Ld. még: HAMZA GÁBOR: „Cicero és az ókori állambölcselet” *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* XXXV. 1995–1996. 38.

Sallustiusnak, Tacitusnak, Plutarkhosznak, Edward Coke-nak, James Harringtonnak,²⁵ Algernon Sidneynek, John Miltonnak, John Locke-nak, Johannes Althusiusnak, Hugo Grotiusnak, Samuel Pufendorfnek,²⁶ Christian Wolffnak, William Blackstone-nak²⁷, Jean Jacques Burlamaqui-nak²⁸, Emer de Vattelnek²⁹ és különösen Montesquieu-nek³⁰ munkáit.³¹

Lényeges szerepet játszottak az alkotmány előkészítésében az amerikai forradalom szellemi előkészítői is. Benjamin Franklin még 1754-ben javasolta, hogy

25 James Harringtonnak (1611–1677), aki az 1656-ban publikált *The Commonwealth of Oceana* szerzője, a hatását az USA föderális állami szerkezetének kialakulására hangsúlyozza Beer. Igen jelentős az 1661-ben írt, de csak halála után, 1700-ban publikált *A System of Politics* munkája is. Harrington, aki a *popular government* és a *constitutional decentralization* híve, nagy mértékben befolyásolja az Alapító Atyákat az 1787-es alkotmány megfogalmazásánál. Ld. Samuel H. BEER: *To Make a Nation: The Rediscovery of American Federalism* (Cambridge, MA 1993) 85. Harrington politikai nézeteinek hatására nézve az újabb irodalomból ld. J. G. A. ПОСОК: „Introduction: Harrington’s Life and Writings” in James HARRINGTON: *The Commonwealth of Oceana and a System of Politics* (Cambridge: 1992).

26 Samuel Pufendorf (1632–1694) *De iure naturæ et gentium* és *De officio Hominis et civis* műveinek angol fordítása Angliában hét kiadásban jelent meg 1758-ig. A két munka latin eredetiben ugyanezen évig kilenc kiadást ért meg a szigetországbán. Ezen adatok magukban is bizonyítják a Pufendorf iránti rendkívüli érdeklődést angol nyelvterületen.

27 William Blackstone *Commentaries on the Laws of England* munkáját, mely több vonatkozásban is római jogi hatást tükröz, jól ismerték már a forradalom előtt az amerikai brit gyarmatokon. Rossiter szerint Blackstone a legkiemelkedőbb politikai és jogi tekintély az amerikaiak számára. Ld. Clinton ROSSITER: *The Political Thought of the American Revolution* (New York: 1963) 69 és 73. Roscoe Pound utal arra, hogy a *Commentaries on the Laws of England*-ből a forradalom előtt több mint 2500 példányt adnak el. Ld. Roscoe POUND: *The Development of Constitutional Guarantees of Liberty* (New Haven: 1963) 61. Blackstone főműve és a római jog közti kapcsolatra nézve ld. FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei* (Budapest: 2015) 120. Vö. még: HAMZA Gábor: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition* (Budapest: 2009) 408.

28 Burlamaqui (1694–1748) mindkét műve, *Principles of Natural Law* (1747) és *Political Law* (1751), igen hamar, a megjelenésüket követő évben angolul is kiadásra kerül. E művek nagy hatással voltak a XIX. század első évtizedéig az angol és amerikai jogtudósokra. Jeffersonra és John Adamsra egyaránt hatott Burlamaqui. Ld. Patrick S. ATIYAH – Robert S. SUMMERS: *Form and Substance in Anglo-American Law: A Comparative Study of Legal Reasoning, Legal Theory and Legal Institutions* (Oxford: 1987) 230.

29 Emer de Vattel (1714–1767) műve igen széleskörű visszhangra talált Angliában. A jórészt Christian Wolff hatását tükröző műve, *Le droit des gens*, először 1758-ban, Londonban jelent meg. Ld. Percy E. CORBETT: *Law and Society in the Relations of States* (New York: 1951) 29.

30 Montesquieu munkáinak az amerikai politikai és jogi gondolkodás fejlődésére gyakorolt kiemelkedő hatását hangsúlyozza a *Supreme Court* egyik kiemelkedő bírása, Oliver Wendell Holmes. Ld. Oliver Wendell HOLMES: „Montesquieu” in *Collected Papers* (New York: 1920) 250. Vö. még: Paul M. SPURLIN: *The French Enlightenment in America: Essays on the Times of the Founding Fathers* (Athens, Georgia: 1984) 86. A Függetlenségi Nyilatkozat, de egyes államok alkotmányai és a szövetségi alkotmány is nagy hatást gyakoroltak a francia politikai és jogi gondolkodásra már a Francia Forradalom előtt. Ld. Jacques GODECHET: „Les droits de l’homme et la Révolution Française” in *Diritto e potere nella storia europea*. II. k. Atti in onore di B. Paradisi (Firenze: 1982) 499.

31 Az Alapító Atyák politikaelméletének igen szertágazó forrásairól ad jó áttekintést William B. Ewald. Ld. William B. EWALD: „The Revolution and the Evolution of Law” *American Journal of Comparative Law* (AJCL) 42 1994. 3.

a gyarmatok rendelkezzenek képvisellel a brit parlamentben.³² Hasonló gondolatot fogalmazott meg James Otis 1764-ben, a *The Rights of the British Colonies Asserted and Proved* című munkájában. Az adózásellenességéről híres, a „forradalom tollforgatójának” nevezett delaware-i John Dickinson a *Letters from a Farmer in Pennsylvania* című művében (1767–1768) a gyarmatok törvényhozó testülete és a Parlament hatalmának csökkentését javasolja. Franklin, Otis és Dickinson a gyarmatok jövőjét még a brit kormányzati rendszeren belül látja.

James Wilson, a *Considerations on the Nature and Extent of the Legislative Authority of the British Parliament* (1774) című munka szerzője viszont már tagadja azt, hogy a Londoni Parlament a gyarmatokon akárcsak a legcsekélyebb hatalommal is rendelkezhetnék. A híres *no taxation without representation* elv megfogalmazásával elutasítja annak lehetőségét, hogy a Brit Parlament a gyarmatokra vonatkozó törvényeket hozzon. James Wilson ugyanakkor nem vonja kétségbe azt, hogy közjogi kapcsolat áll fenn a brit monarchia és a gyarmatok között. Alexander Hamilton, az *A Full Vindication of the Measures of Congress* (1774) és a *The Farmer Refuted* (1775) szerzője Wilson nézeteit osztja, azaz a Parlament törvényhozási jogát tagadva a király iránti abszolút lojalitás híve.³³

Kiemelkedő szerepet tölt be az alkotmány előkészítésében és jogi – tegyük hozzá, természetjogi – megalapozásában John Adams, az USA első alelnöke és második elnöke, kinek az alkotmányozás hosszú folyamatában ténylegesen betöltött súlya századunk irodalmában nem kap megfelelő figyelmet.

Adams *Novanglus or a History of the Dispute with America from its Origin, in 1754, to the Present Time* címmel 1775-ben publikált cikkeiben nem vitatja a Parlament törvényhozási jogát a gyarmatok vonatkozásában a kereskedelem területén. Minden egyéb területen viszont, vonatkozik ez különösen a pénzügyekre, a gyarmatok törvényhozó testületei rendelkeznek hatáskörrel. John Adams az 1776-ban publikált *Thoughts on Government*-ben még a brit *balanced government* ideájának híve. Csak később váltja fel nála a rendiség gondolatán alapuló *balancing of estates* gondolatát az érdekek egyensúlyát alapul vevő *balancing of interests (rich vs. poor)* elmélete.³⁴

Adams a szerzője Massachusetts független Commonwealth első alkotmánya első tervezetének, mely nagy hatással volt a többi gyarmat alkotmányára. A termé-

32 Reid mutat rá arra, hogy a brit gyarmatok lakosai eredetileg a brit korona egyenrangú alattvalói akartak lenni, és nem amerikai, hanem az „angol jogokban” a szigetország lakosaihoz hasonlóan akartak részesedni. A gyarmatok whigjei nem „amerikai jogok” elnyeréséért küzdöttek. Ld. John Phillip REID: *The Concept of Representation in the Age of the American Revolution* (Chicago: 1989).

33 James Bryce mutat rá arra, hogy az USA alkotmánya és az angol alkotmányos gondolkodás közt szoros a kapcsolat és számos intézmény az angol forrás alapján ismerhető meg. Ennek felismerése, ill. ezen összefüggés ábrázolása hiányzik Alexis de Tocqueville-nél. Ld. James BRYCE: „The United States Constitution as Seen in the Past” in *Studies in History and Jurisprudence* (New York: Oxford University Press 1901) 321–323.

34 Ld. John R. HOWE Jr.: *The Changing Political Thought of John Adams* (Princeton: 1966) 9–99. A *balancing of interests* ideája miatt Adams a *popular sovereignty*-t nem elemzi.

szetjog elkötelezett hívének számító politikus és teoretikus kiemelkedő szerepet tulajdonít az *A Government of Laws and not of Men* tételének. Említést érdemel, hogy bár nem híve a föderális szinten elfogadandó *Bill of Rights*nak, a massachusettsi alkotmány általa kidolgozott tervezete magában foglalja a *Declaration of the Rights of the Inhabitantst*, mely később egyik forrása lesz a szövetségi *Bill of Rights*nak.

Az 1776. január 10-én publikált pamflet, a *Common Sense* szerzője, Thomas Paine az első aki a gyarmatok politikai autonómiájának követelésén messze túlmenő, az Angliával fennálló minden politikai és kereskedelmi kapcsolatot egyaránt megszakítani szándékozó radikális megoldás híve.

4. Az alkotmány szövegének megfogalmazása annak ellenére nem volt könnyű feladat, hogy az Alapító Atyák építhettek a fenti gondolkodók műveire, és rendelkezésükre álltak az egyes tagállamok már elfogadott, hatályban lévő alkotmányai is. A még jelenlévő negyvenkét küldött közül végül harminckilencen írták alá 1787. szeptember 17-én az USA alkotmányát.

Az 1789. március 4-én hatályba lépett alkotmány megalkotóinak nézetei számos vonatkozásban különböztek egymástól. Alexander Hamilton és követői olyan alkotmányos rend kiépítését tartották célszerűnek, amelyben az állam irányításában az életfogytig kinevezés révén egyfajta „politikai arisztokrácia” kerül kivételezett helyzetbe. New Jersey küldötte, Paterson megelégedett volna a Konföderációs Cikkelyek bizonyos mértékű módosításával. James Madison, Randolph, továbbá Virginia állam küldöttei olyan erős föderális rendszer kiépítése mellett voltak, amely uralkodó szerepet játszik az államok és polgárok vonatkozásában.³⁵

Az Unió alaptörvénye, amely Madison szerint az „emberi természetről szóló valamennyi kommentár közül a legkiemelkedőbb”, bizonyosfajta kompromisszum eredménye. Nem volt ellentét a küldöttek között abban a kérdésben, hogy az alaptörvénynek rögzítenie kell a korlátozott hatalom (*imperium limitatum*) Arisztotelész óta ismert elvére épülő népszuverenitást, és biztosítania kell a hatalmi ágak elválasztásának és egyensúlyának alapjait. A hatalmi ágak közti egyensúly (*checks & balances*) biztosítása elméletének nézetünk szerint ma is jól felhasználható kifejtése Adams érdeme, aki az *A Defense of the Constitutions of Government of the USA* című háromkötetes, Londonban kiadott művében (1787–1788) fejti ki gondolatait, Turgot még 1778-ban megfogalmazott kritikájára reflektálva.

5. Az Unió alaptörvénye első megfogalmazásában még nem tartalmazza az alapvető szabadságjogokat. Ez joggal tűnik meglepőnek, mivel azokat az 1776. június 12-én elfogadott virginiai *Bill of Rights* a „kormányzat alapjának és megalapozójának” (*basis & foundation of government*) nevezte. A többek közt a vallás- és szólás-szabadságot, az esküdtszéki tárgyaláshoz való jogot, a fegyviseléshez való jogot,

³⁵ Jó áttekintést ad a szövetségi rendszer működéséről az alkotmány ratifikálását követő 10 évben Stanley Elkins és Eric McKittrick munkája. Ld. Stanley ELKINS – Eric MCKITTRICK: *The Age of Federalism* (New York: Oxford University Press 1993).

a bűnvádi eljárást szabályozó *Bill of Rights* kérdése fontos szerepet játszott az egyes államoknak az Unió alaptörvényét elfogadó ratifikációs vitáiban. A ratifikáció korántsem bizonyult egyszerűnek. 1787 októbere és 1788 augusztusa között három New York-i lapban Hamilton, Madison és John Jay tollából *Publius* aláírással esszék jelentek meg, amelyek publikálásának célja az alkotmány ratifikálási folyamatának megkönnyítése, illetve elősegítése volt. Ezen esszék 1788-ban két kötetben összegyűjtve *The Federalist* címmel jelentek meg.

A három szerző az esszéikben rámutatott a Konföderációs Cikkelyek hiányosságaira, hangsúlyozva a Philadelphiában elfogadott alkotmány előnyeit, hogy New York állam polgárait az új alkotmány elfogadására készítse. A *The Federalist* azon elvek kommentárja, melyeken az új alkotmány alapul. A *The Federalist* kitűnő eszközül szolgált a komoly erőt képviselő antiföderalistákkal szemben, akik az erős elnöki hatalmat létrehozó szövetségi állam alkotmányának elfogadását ellenezték.³⁶

New York, Virginia és Massachusetts államok az Unió alaptörvénye elfogadásának, ratifikálásának feltételül az alapvető szabadságjogoknak – *birthrights* vagy William Blackstone megfogalmazása szerint *principal absolute rights* – az alkotmány szövegébe felvételét szabták. Az első tíz alkotmánymódosításról (kiegészítésről) 1789-ben határoztak, amelyek végül 1791-ben léptek hatályba, az alkotmány szövegével gyakorlatilag egységet képezve. Madison volt a *Bill of Rights* elfogadásának legelkötelezettebb szorgalmazója, aki azonban Jefferson támogatására is számított. A Képviselőházban 1789. június 8-án elmondott beszédében hangsúlyozta, hogy az alkotmány ratifikálása ellenére a küldöttek nagy része ragaszkodik a *great rights of mankind* az alkotmány szövegébe felvételéhez.

Több küldött, köztük George Mason, az erős központi hatalom kialakulásától tartva azt javasolta, hogy az alkotmány szövege tartalmazza a *Bill of Rights*-ot. E javaslatot azonban elvetették. Connecticut állam küldötte, Roger Sherman a *Bill of Rights*-nak az alkotmány szövegébe felvételét ellenzők véleményét képviselve azzal érvelt, hogy az egyes államokban elfogadott *Bill of Rights* (*State Declarations of Rights*), melyeket az Unió alaptörvénye is fenntartott hatályukban, elegendő garanciát nyújtanak. Végül is a Madison képviselte nézet győzött. Mivel ez volt az első eset, hogy az Unió alaptörvényének szövegét kiegészítették, a kérdés az volt, hogy erre milyen formában kerüljön sor. Madison kilenc kiegészítést javasolt azzal, hogy azok szövegét az alkotmány szövege inkorporálja. Roger Sherman azonban azon a nézeten volt, hogy a kiegészítéseknek külön, az alkotmány szövegét követően kell az alaptörvényhez kapcsolódnuk.

36 Itt szeretnénk utalni arra, hogy az 1861-es konföderációs alkotmánynak, melynek megfogalmazásában T. R. R. Cobb töltött be döntő szerepet, a kidolgozása során az államok szuverenitását hangsúlyozó XVIII. századi, az alkotmányt az antiföderalisták föderalizmus-konceptiója alapján értelmezése – melyet megkönnyített a nem mindig egyértelmű szövegezés (*majestic vagueness*) – az irányadó. Ld. Marshall L. DeROSA: *The Confederate Constitution of 1861: An Inquiry into American Constitutionalism* (Columbia – London: University of Missouri Press 1991) 120.

A Madison javasolta kilenc kiegészítést a Képviselőház tizenhétre növelte, melyeket a Szenátus tizenkét kiegészítésben foglalt össze. 1789. október 2-án végül tízet ratifikáltak. 1791. december 15-én váltak a ratifikált kiegészítések az alkotmány részévé, melyeket összefoglalóan *Bill of Rights*nek neveztek. Az államok által nem ratifikált két kiegészítés a Kongresszus tagjainak díjazására, valamint a választóke-
rületék nagysága és a képviselők száma közti arányra vonatkozott. Massachusetts, Connecticut és Georgia államok törvényhozása csak 1940-ben ratifikálta a *Bill of Rights*ot. Ezzel magyarázható, hogy a *Congregational Church* Massachusetts állam-
ban *established church*, mely 1833-ig állami támogatásban részesült. Az alkotmány ratifikálásának százötven éves évfordulója és az európai autoriter államok megerősö-
dése ösztönözte ezen államokat, hogy ratifikálják a szövetségi *Bill of Rights*ot.

A ratifikálás révén a *Bill of Rights* normatív erejűvé vált, mégpedig úgy, hogy részét képezte az Unió „szupertörvényének”, az alkotmánynak. A *Bill of Rights* alkotmány szint-
jére emelése jelenti az alapvető eltérést a francia *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*hez képest. Ez utóbbi a jogokat talán szebben, elegánsabb módon fogalmazza meg, mint az amerikai *Bill of Rights*, de azok a Nyilatkozatban inkább csak absztrakt tiszta-
ságú politikai maximák, semmint mindenkire nézve kötelező, a tételes jog részeivé vált normák. A *Bill of Rights*ban rögzített szabadságjogok az államhatalom által szankcionált, további konkretizálást nem – tegyük hozzá, hogy értelmezést azonban igen – igénylő normákká váltak. Earl Warren főbíró joggal nyilatkozott úgy, hogy a *Bill of Rights*nak „vala-
mennyi alkotmány szívévé” kéne válnia.

A *Bill of Rights* politikai jelentőségét, súlyát jól illusztrálja, hogy a föderalista többséggel rendelkező Kongresszus által 1798-ban elfogadott *Sedition Act* elleni küzde-
lemben a szólásszabadságot garantáló I. kiegészítésre hivatkozás jelentette a döntő fegyvert. A kormányzatot bíráló nyomdászok, így a philadelphiai nyomdász, kiadó William Duane elhallgattatásának eszközéül szolgáló *Sedition Act*³⁷ ellen a felhábo-
rodott polgárok a Kongresszusnál a szólásszabadságot garantáló I. kiegészítésre hivatkoztak. A *Supreme Court* részéről nem került sor e törvény alkotmányellenes-
ségének vizsgálatára. Az 1800-ban tartott, a központi hatalmat minden eszközzel növelni akaró föderalista párt választási vereségét követően sikerült e törvényt ha-
tálytalanítani. A *Bill of Rights*ban szereplő alapvető szabadságjogok értelmezése az elmúlt kétszáz évben gyakran képezte vita tárgyát. A Legfelső Bíróság szerepe a *Bill of Rights* értelmezésében csak lassan alakult ki. A *Supreme Court* első, *Bill of Rights*-szal kapcsolatos döntése 1833-ból származik.

6. Az Unió alaptörvénye a preambulumban a népet nevezi az alkotmány alkotó-
jának. Az I. Cikk értelmében a törvényhozó hatalom letéteményese a Kongresszus,

37 A *Sedition Act* alapján indult eljárás Matthew Lyon ellen, aki a Kongresszus tagja volt és erősen bírálta a föderalistákat. Lyont a föderalista többségű jury börtönbüntetésre és nagy összegű pénzbüntetés fizetésére ítélte. Szabadulását követően újra a törvényhozás tagjává választották. A *Sedition Act* alapján elítélteknek az 1800-ban megválasztott Jefferson elnök kegyelmezett meg. Ld. David KAIRYS: *Freedom of Speech*. In *The Politics of Law: A Progressive Critique*. (New York: 1982) 146.

amely a Képviselőházból és a Szenátusból áll. A Képviselőház tagjait kétévenként a nép választja. A Szenátus tagjait, akiket – valamennyi államból kettőt – eredetileg az egyes államok törvényhozása választott, az 1913-ban elfogadott XVII. kiegészítés (módosítás) értelmében az adott állam lakossága hat évre választja. A Szenátus az USA föderális szerve, mely a szövetségi állam külügyeinek területén és a belpolitikában igen fontos szerepet játszó intézmény. A Szenátus – szemben Jeremy Bentham nézetével – semmiféle rokon vonást nem mutat az angol *House of Lords*szal.

A szövetségi állam vertikálisan tagolt struktúrája a hatalmi ágak elválasztása, elkülönítése szempontjából szervesen kapcsolódik a horizontális hatalommegosztáshoz. Ezáltal a főképpen Locke-ra (*balancing the power of government by placing several parts of it in different hands*) és Montesquieu-re visszanyúló, a hatalmi ágak megosztására vonatkozó elv valóban szerves része az USA államrendszerének. Gyakran nem kap kellő figyelmet a tény, hogy a *separation of powers* alkotmányban lefektetett elve nem az államhatalom három, egymástól független ágának létrehozását jelentette.

A hatalmi ágak egymástól elválasztásának biztosítékát jelentő elv ténylegesen azt jelenti, hogy három elkülönített, egymással egyenrangú, a hatalomban részes intézményt hoztak létre.³⁸ Ennek célja, hogy gátat vessenek önkényuralom kialakulásainak. Amint Madison a *The Federalist* 47. esszéjében oly szemléletesen írja: „A hatalomnak ugyanazon kézben való egyesítése, legyen az bár egy, több vagy számos kéz (...) csakis magát az önkényuralmat jelentheti.” A Legfelső Bíróság több, a Kongresszus által hozott törvényt, a hatalmi ágak elválasztásának elvére hivatkozva, érvénytelenített.³⁹ A hatalmi ágak elválasztása századunk első évtizedeiben is ugyanazon funkciót tölti be, mint alkotmányban rögzítésének idején, a XVIII. század végén.

Az Unió alaptörvényében rögzített „fékek és egyensúlyok” (*checks and balances*) révén biztosított a kiegyensúlyozott hatalomgyakorlás. A *coordinated powers* később kifejlesztett technikája ellenére azonban felmerül a kérdés, hogy a XXI. század második évtizedében az USA hagyományos állami szervezete, melyben a Kongresszus és az elnöki hatalom közti konfliktus nem ritka jelenség, megfelelő alapul szolgál-e egy világhatalom irányítására.⁴⁰ Kétségtelen, hogy az elnök lényegesen szélesebb hatáskörrel rendelkezik, mint az alkotmány szövege alapján feltételezhető volna. De nem állítható, hogy az elnöki hatalom kiterjesztésére az elmúlt két évszázad során törvénytelen módon, az alkotmány megsértésével (*contra constitutionem*) került volna sor.

38 A *Court-Packing Plan* nézve az irodalomból ld. William E. LEUCHTENBERG: „The Origins of Franklin D. Roosevelt’s ‘Court-Packing’ Plan” *The Supreme Court Review (SCR)* 1966. 347–400.

39 A *Marbury vs. Madison* ügyben hozott döntés jelentős lépés volt a *Supreme Court*, illetve a bírói hatalmi ágazat egyenlő súlyt képviselő hatalmi ág elismerésében. John Marshall szerepére vonatkozóan ld. FRIEDMAN (16. l.) 117.

40 Ld. Cass R. SUNSTEIN: „An Eighteenth Century Presidency in a Twenty-First Century World” *Arkansas Law Review (ALR)* 48 1995. 1.

7. Az Alapító Atyák az alkotmány kidolgozása során világosan látták a Kongresszus szerepét és hatáskörét. Nem rendelkeztek azonban világos képpel a végrehajtó hatalomról, amit az is mutat, hogy jelentős nézetkülönbségek mutatkoztak e hatalom terjedelmét illetően. Csak a tanácskozások végső szakaszában sikerült egyetértésre jutni, hogy egy monisztikus végrehajtó hatalom elveit fektessék le az Unió alap-törvényében. A monisztikus felfogást tükrözi az alkotmány II. cikkének 1. szakasza, melynek értelmében a végrehajtó hatalom az USA elnökét illeti meg.

Az elnök hatáskörét az alkotmány viszonylag szűkszavúan határozza meg. Az elnök hatásköre kiterjed a külpolitika irányítására; Jefferson szerint: „The transaction of business with foreign nations is executive altogether”. Ez kiváltképpen a nemzetközi szerződések kötésére vonatkozik,⁴¹ részben a Szenátus jóváhagyását feltételezve. Az elnök hatásköre kiterjed továbbá a törvények lelkiismeretes végrehajtására, a szövetségi tisztségviselők és a szövetségi bíróságok bírúinak kinevezésére, továbbá a kegyelmi jog gyakorlására. Az elnök a hadsereg főparancsnoka. Vétójoggal rendelkezik a Kongresszus által elfogadott törvények tekintetében, bár a vétójogot a Kongresszus kétharmados többséggel hatálytalaníthatja. Az alkotmányon kívül más törvények is felruházhatják az elnököt bizonyos jogokkal.

Az Alapító Atyák a felvilágosodás eszméinek hatása alatt nem akartak erős végrehajtó hatalmat. De tagadhatatlan, hogy az alkotmányfejlődés iránya idővel eltért az eredeti szándéktól. Az alkotmány nem egy tekintetben töredékes és nem egészen egyértelmű szövegének értelmezése már viszonylag korán az elnök ügynevezett „inherens jogosítványainak” elfogadásához vezetett.

8. Az amerikai alkotmány kétségtelenül legeredetibb és európai, sőt, ma már világviszonylatban is legnagyobb hatású alkotóeleme a harmadik hatalmi ágat jelentő bírói hatalom (*judicial power*), melyet az 1789-ben elfogadott Bírósági Törvény (*Judiciary Act*) a szövetségi bíróságok, és különösen a Legfelső Bíróság, javára jelentősen kiszélesített.

A gondolat, hogy legyen mód valamilyen formában az alkotmány (alaptörvény) szövegében szereplő szabályok tényleges alkalmazásának jogi garantálására, illetve azok végrehajtásának ellenőrzésére, már jóval korábban felmerült. Pennsylvania állam 1776-ban elfogadott alkotmánya rendelkezik a *Council of Censors* létesítéséről. Feladata az államhatalom képviselői „alkotmányos viselkedésének” ellenőrzése, figyelemmel kísérése. A széleskörű elnöki hatalom mellett a Legfelső Bíróság (*Supreme Court*) kiemelkedő szerepe az USA alkotmányának és alkotmányos rendszerének legsajátosabb vonása.

A Legfelső Bíróság egymást „testvérnek” (*brethren*) szólító tagjai életkori korlátozás nélkül töltik be hivatásukat, egészen kivételes társadalmi presztízst élvezve. William Howard Taft, aki korábban az USA elnöke volt, nyolc évvel elnöki mandá-

41 Ld. Edward S. CORWIN: *The President's Control of Foreign Relations* (Princeton: Princeton University Press 1917).

tuma lejártát követően (1921–1930) a Legfelső Bíróság elnöke lett,⁴² ami jól szemlélteti a *Supreme Court* kivételes súlyát.⁴³ A Legfelső Bíróság fontos ítéleteinek meghozatalával jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az USA alkotmánya ne merevedhessék meg. Konzervatív és progresszív vonásokat egyaránt mutató judikatúrája, döntéshozatala révén a *Supreme Court* komoly szerepet töltött be a szabadságon és egyenlőségen nyugvó jóléti állam (*welfare state*) létrehozásában. A Legfelső Bíróság nem egyszer került konfliktusba a Kongresszussal és az elnökkel. Emlékezetes a *Supreme Court* és Franklin Delano Rooseveltnél elnök konfliktusa a *New Deal* idején, éveiben.

Az ellentét oda vezetett, hogy az elnök az 1937. február 5-én nyilvánosságra hozott *Court Packing Plan* keretében növelni kívánta a Legfelső Bíróság tagjainak számát, hogy elháruljon az akadály a *New Deal* programjának megvalósítása útjából.⁴⁴ A *Supreme Court* tagjai száma növelésének gondolata azonban megbukott a közvélemény ellenállásán, amely nem kívánt változtatni a rendkívüli tekintélynek örvendő intézmény struktúráján. A Kongresszus is ellenezte a *judicial branch* politikai súlyának ezzel elkerülhetetlenül együtt járó növekedését, amihez a tervezett reform kétségtelenül vezetett volna.⁴⁵

9. Az Alapító Atyáknak nem volt szándékukban a bírói hatalomnak (*judicial branch of power*) azt a szerepet biztosítani, melyet idővel az alkotmányfejlődés és a politikai helyzet változása során kapott. Az Unió alaptörvénye III. Cikkének 2. szakasza alapján a bíróságokat pusztán „ügyek és jogviták” (*cases and controversies*) törvények mércéje alapján történő felülvizsgálata, nem pedig az absztrakt normakontroll illeti meg. A VI. Cikk 2. bekezdésének értelmében az alkotmány az ország legfőbb törvénye (*supreme law of the land*).

E klauzula biztosít kiemelkedő szerepet a Legfelső Bíróságnak az USA alkotmányos rendszerében. Nyilvánvaló, hogy egy alkotmány csakis az esetben válhat egy ország alaptörvényévé (*fundamental law*), ha az államhatalom törvényhozó és végrehajtó ágának alkotmánnyal ellentétes normái és rendelkezései nem hatályosulhatnak. Hamilton

42 William Howard Taft, aki 1909–1913 közt volt az USA elnöke, fiatalon, 29 éves korában lett Ohio állam Legfelső Bíróságának bírója. Az egyik legtekintélyesebb szövetségi bíróságnak (*US District Court for the 6th Circuit*) is bírója. Professzora továbbá a Cincinnatti Law Schoolnak is. Ld. CLARE CUSHMAN (szerk.) „*The Supreme Court Justices: Washington DC*” *Congressional Quarterly* 1993. 342.

43 Charles Evans Hughes, a *Supreme Court* bírója 1916-ban lemondott hivataláról, hogy elnökjelölt lehessen, az ilyen eset – tehát a bírói pozíció „feláldozása” a politikai karrierért – csak egészen kivételes.

44 A *Supreme Court* tagjainak számát egy 1869-ben elfogadott törvény kilencben szabta meg, illetve e számot állította vissza.

45 Jeremy Bentham, aki az 1789-ben publikált, híres *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* művében az USÁt a földkerekség egyik legvilágosodottabb, ha ugyan nem a legfelvilágosodottabb nemzetének tekinti, a Szenátust a Lordok Háza gyenge utánzásának tartja. Ld. HERBERT L. A. HART: *Essays on Bentham: Studies in Jurisprudence and Political Theory* (Oxford: 1982) 73. Bentham kritizálja az USÁt azért is, mert – hasonlóan Angliához – nem törekszik jogrendszerének kodifikálására. Ld. HART: 65. Az USA jogrendszerének kodifikálására nézve ld. FÖLDI – HAMZA (27. l.) 124–126; és HAMZA GÁBOR: *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition* (Budapest: 2009) 416–621.

a *The Federalist* híres 78. esszéjében fogalmazta meg az elveket, melyeknek értelmében a bíróságoknak az alkotmány szellemének „örzöivé” kell válniuk. Ezekből következik az, hogy a bíróságoknak hatáskörrel kell rendelkezniük az alkotmánnyal ellentétes törvények érvénytelenítésére.

A törvények alkotmányosság szerinti felülvizsgálatának gondolata Edward Coke-tól származik, aki azt a XVII. század elején fogalmazta meg Angliában.⁴⁶ A fentebb már említett *Marbury vs. Madison* ítéletben a Legfelső Bíróság élén harmincnégy éven át (1801–1835) álló John Marshall főbíró a törvények alkotmányosság szerinti felülvizsgálatát és azok megsemmisítésének lehetőségét alkotmányellenességük esetében, a következőképp indokolja.⁴⁷ Az alkotmány mint a legmagasabb szintű, a nép akaratában gyökerező törvény, az államhatalmat csak meghatározott keretek közt engedi érvényesülni. Ebből következően konfliktus esetén az alkotmánnyal ellentétes norma vagy rendelkezés jognak nem tekinthető, így azokat a bíróságok, a jog értelmezői és védelmezői, nem alkalmazhatják.⁴⁸

Az USA-ban a *judicial review* letéteményese nem kizárólag a *Supreme Court*.⁴⁹ Az egyes államok legfelső bíróságának is joga van az adott állam törvényhozása

46 Edward Coke (1552–1634), aki 1606–1613 közt *Chief Justice of the Common Pleas* volt, majd 1613-ban a *King's Bench* főbírája lett, 1610-ben a *Dr. Bonham's Case* kapcsán fogalmazta meg azt, hogy a Common Law felette áll a Parlament által hozott törvényeknek. Ha az Act of Parliament ellentétben állna a „common right & reason”-nel, semmisnek tekintendő („And it appears in our books, that in many cases, the common law will control Acts of Parliament, and sometimes adjudge them to the utterly void: for when an Act of Parliament is against common right and reason, or repugnant, or impossible to be performed, the common law will control it and adjudge such act to be void (...)”). Az érvénytelenné nyilvánítás alapját a *common right and reason* megtestesítő Common Law megsértése, nem pedig a Parlament által elfogadott törvény sokszor nem könnyen megállapítható alkotmányellenessége jelenti. Ld. Theodore F. T. PLUCKNETT: „Bonham's Case and Judicial Review” *Harvard Law Review (HLR)* 40 1926 30. A *Dr. Bonham's Case* szolgált 1765-ben a Bélyegztörvény (*Stamp Act*) kapcsán a londoni Parlament törvényeit alkotmányellenesnek tekintő doktrína alapjául. Ld. Edward S. CORWIN: „The 'Higher Law' Background of American Constitutional Law” 398.; és Edward S. CORWIN: „The Natural Law and Constitutional Law” in *3 Proceedings of the Natural Law Institute 1950* in Richard LOSS (szerk.) *Presidential Power and the Constitution: Essays by Edward S. Corwin* (Ithaca – London: Cornell University Press 1976., reprint) 4. Edward Coke pályájára nézve ld. Samuel E. THORNE: „Sir Edward Coke 1552–1952” in Samuel E. THORNE: *Essays in English Legal History* (London – Roncerverte: The Hambledon Press 1985) 223–238. A *Dr. Bonham's case*-szel kapcsolatosan ld. még: Samuel E. THORNE: „Dr. Bonham's Case” in Samuel E. THORNE: *Essays...* 269–278.

47 A *judicial review*-val kapcsolatosan ld. Edward S. CORWIN: „Marbury vs. Madison and the Doctrine of Judicial Review” *Michigan Law Review (MLR)* 12 1913–1914. 538.

48 A *Marbury vs. Madison* ügyben hozott döntés idején a Philadelphiai Gyűlés ötvenöt küldötte közül még hatminkilencen voltak életben. A döntés ellen egyedül Dél-Karolina állam delegáltja, Charles Pinckney tiltakozott. Ld. Charles WARREN: *Congress, the Constitution and the Supreme Court* (Boston: 1937) 127.

49 A *Supreme Court* által gyakorolt *judicial review* és a politika kapcsolatát elemzi átfogóan Choper. Utal arra, hogy a *judicial review* nem egyszer kerül összeütközésbe a többségi elvvel (*principle of majority*). Ld. Jesse H. CHOPER: *Judicial Review and the National Political Process: A Functional Reconsideration of the Role of the Supreme Court* (Chicago: The University of Chicago Press 1980). A *Supreme Court* tagjainak jelölése az USA elnöke részéről nagyon gyakran politikailag (is) motivált. Például Joseph Story jelölésének politikai hátterére nézve ld. Morgan D. DOWD: „Justice Joseph Story and the Politics of Appointment” *The American Journal of Legal History* 9 1965. 265.

által elfogadott normák alkotmányosság szerinti felülvizsgálatára. Az alkotmányosság szerinti felülvizsgálat mércéjéül az Unió alaptörvénye mellett az egyes államok alkotmányai is szolgálnak. A tagállamok legfelső bíróságai megsemmisíthetik azokat a normákat, rendelkezéseket, melyek ellentétesek az adott állam alkotmányával. Ezen összefüggésben utalunk arra, hogy az egyes államok alkotmányai távolról sem annyira stabilak, mint az Unió alaptörvénye. Louisiana államnak például tizenegy, Georgiának tíz, Dél-Karolinának hét alkotmánya volt. Az ötven állam közül csupán tizennyolc állam törvényhozása nem fogadott el egynél több alkotmányt. Massachusetts állam 1780-ban elfogadott alaptörvénye a legrégebbi alkotmány, igaz, módosítására, kiegészítésére igen gyakran, eddig száztizenhat alkalommal került sor.

10. Az egyes államok alkotmányai alapvetően ugyanazon kérdéseket szabályozzák, mint az Unió alaptörvénye.⁵⁰ Először az állam kormányzati struktúrájáról rendelkeznek, majd azt követően az alapvető szabadságjogokat szabályozzák. Az államok alkotmányainak rendszerén belül a harmadik részt a szabályozás tárgyát tekintve igencsak változatos, úgynevezett szupertörvényhozás alkotja. A szupertörvényhozás esetében olyan rendelkezéseknek az alkotmány szövegébe felvételéről van szó, melyek különben hagyományos, tehát nem alkotmányszintű törvényhozás tárgyát képeznék. Az alkotmány szövegébe felvételüknek gazdasági vagy politikai indítékai vannak. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az Unió alaptörvénye is tartalmaz a szupertörvényhozással közös jegyeket viselő rendelkezéseket. Ilyen például az I. Cikk 9. szakaszának a különböző adók és illetékek kivetésével kapcsolatos rendelkezése. Szupertörvényhozásnak tekinthető egyes amerikai alkotmányjogászok nézete szerint az alkoholtilalomról rendelkező, ma már hatályon kívül helyezett XVIII. kiegészítés is. Az egy bizonyos korszak sajátos gazdasági, politikai helyzete által motivált részlet-szabályozás jellegű szupertörvényhozás gyakran vezet az egyes államok alkotmányának módosításához vagy éppen új alkotmány elfogadásához.

Az USA alkotmányos rendszerének egyik pillérét jelentő *judicial review* vonatkozásában nem csekély szerepet töltöttek/töltene be az egyes államok legfelső bíróságai. Az 1871 és 1900 közötti időszakban az államok *Supreme Court*-jai sokszor aktívabbak és invenciózusabbak voltak, mint a szövetségi Legfelső Bíróság. Az 1868-ban elfogadott XIV. alkotmánymódosításon nyugvó *due process*-elv, amelynek értelmében az államok nem hozhatnak vagy alkalmazhatnak olyan törvényt, melyek korlátozzák az USA állampolgárait megillető előjogokat vagy mentesítéseket, és egyetlen állam sem foszthat meg valakit szabadságától vagy tulajdonától megfelelő törvényes eljárás nélkül, széleskörű kiterjesztő értelmezésen nyugvó alkalmazása elsősorban az államok bíróságainak érdeme. Ugyanez vonatkozik az ugyancsak a XIV. módosításra épülő szerződési

50 Az egyes államok alkotmányáról ad áttekintést történeti perspektívából Friedman, utalva arra, hogy azok több figyelmet érdemelnének a kutatók részéről. Ld. Lawrence M. FRIEDMAN: „*State Constitutions in Historical Perspective*” *ANNALS, AAPSS* 496 1988. 33.

szabadság doktrínájának bírói alkalmazására. A *judicial review* a XX. században az egyes államok bíróságainak gyakorlatában talán még nagyobb szerephez jutott, mint a XIX. század utolsó harmadában. Jól szemlélteti e tendenciát az, hogy például New York államban a bíróságok 1906 és 1938 között 451, az állam törvényhozása által elfogadott jogszabályt tekintettek alkotmányosnak és 136-ot alkotmányellenesnek.⁵¹

11. Az USA-ban a *judicial power* és a másik két hatalmi ág közt időnként jelentkező konfliktus nem jelenti azt, hogy tendenciaszerűen ne volna összhang a hatalmi ágak között. Hangsúlyoznunk kell, hogy a *Supreme Court* oly jeles bírái, mint Holmes, Hughes, Stone, Cardozo, Brandeis és Frankfurter ideológiai beállítottságuktól függetlenül éppen azért voltak kiemelkedőek, mert érzékük volt a politikai események iránt.⁵² Az ő esetükben nem túlzás egyenesen egyfajta *judicial statesmanship*-ről beszélni.⁵³ A *judicial law-making* ilyen értelemben nem ellentétes a Kongresszus és az egyes államok törvényhozása által elfogadott normákban több áttételen keresztül kifejezésre jutó politikai akarattal.

Ezen összefüggésben a Legfelső Bíróság *Chief Justice*-a, Charles Evans Hughes híres mondása – mely szerint a „*Supreme Courtra* nézve az alkotmány az irányadó, de az alkotmány az, amit mi, a bírák állapítunk meg”⁵⁴ – nem az egyes hatalmi ágak közti ellentétre, hanem éppen ellenkezőleg, az azok közt tendenciaszerűen mutatkozó egységre utal.⁵⁵ John Marshall főbíró szerint az „alkotmányt a későbbi korok számára alkotják, és úgy tervezik, hogy megközelítőleg azt a halhatatlanságot érje el, amelyet az ember által alkotott intézmények érhetnek el.”⁵⁶

51 Ld. F. A. SMITH: *Judicial Review of Legislation in New York: 1906–1938* (New York: 1952) 223.

52 Fordham 1957-ben, New Yorkban tartott előadásában utal arra, hogy az alkotmány időállóságának egyik legfontosabb elemét a bíróságok *authoritative interpretationje* biztosítja. Ld. Jefferson B. FORDHAM: „The Legal Profession and American Constitutionalism” in *The Benjamin N. Cardozo Memorial Lectures*. vol. 2. (New York: Association of the Bar of the City of New York 1970) 603.

53 Ld. John R. SCHMIDHAUSER: *The Supreme Court: Its Politics, Personalities and Procedures* (New York: 1960) 157. és Gary J. JACOBSOHN: *Pragmatism, Statesmanship and the Supreme Court* (Ithaca – London: 1977).

54 „We are under a Constitution, but the Constitution is what the judges say it is” Hughes sokat idézett mondása 1907. május 3-án hangzott el a New York államban lévő Elmirában tartott beszédben. Ld. Charles E. HUGHES: *Addresses and Papers* (New York: 1908) 139.

55 A *Supreme Court* politikailag is motivált döntéseiről ad jó áttekintést Koopmans. Ld. Tim KOOPMANS: „The Roots of Judicial Activism” in Franz MATSCHER – Herbert PETZOLD (szerk.): *Protecting Human Rights: The European Dimension. Studies in Honour of Gérard J. Wiarda* (Köln – Berlin – Bonn – München: 1988) 317–327. A Legfelső Bíróság *judicial activismjéről* adnak különböző aspektusból áttekintést Herman Belz, John E. Semonche és Howard Gillman. Ld. Herman BELZ: „The Realist Critique of Constitutionalism in the Era of Reform” *American Journal of Legal History (AJLH)* 15 1971. 288–306; John E. SEMONCHE: *Charting the Future: The Supreme Court Responds to a Changing Society, 1890–1920* (Westport, Connecticut: 1978); és Howard GILLMAN: *The Constitution Besieged: The Rise and Demise of Lochner Era Police Powers Jurisprudence* (Durham: 1993).

56 „A constitution is framed for ages to come and is designed to approach immortality as nearly as human institutions can approach it.” John Marshall a sokat vitatott *Cohens vs. Virginia* döntésben fogalmazott így 1821-ben. (Cohen vs. Virginia 19 U.S. 264, 387). Vö. William J. BRENNAN: „The Ninth Amendment and Fundamental Rights” in James O’REILLY (szerk.): *Human Rights and Constitutional Law: Essays in Honour of Brian Walsh* (Dublin: 1992) 109.

12. Az USA alkotmánya, melynek megfogalmazása során az Alapító Atyák az antik és a modern Európa kiemelkedő állambölcseleínek műveire is támaszkodtak, a *társadalmi konszenzust* tekinti a politikai legitimáció alapjának. Ez a már Jefferson és Hamilton által megfogalmazott elv az alapköve az USA alkotmányos rendjének, mely világtörténelmi viszonylatban is egyedülálló stabilitást biztosított és biztosít az államnak.

Louis Dembitz Brandeisnek, aki nem sokkal később a *Supreme Court* egyik liberálisnak tekintett bírása lett, 1915-ben mondott szavai ma is érvényesek: „I see no need to amend our Constitution. It has not lost its capacity for expansion to meet new conditions unless interpreted by rigid minds which have no such capacity. Instead of amending the Constitution, I would amend men's economic and social ideas. Law has always been a narrowing, conservatizing profession. What we must do in America is not to attack our judges, but to educate them.”⁵⁷

13. Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának elemzését legtöbbször a filozófiai oldalról történő megközelítés jellemzi. A kutatásokban gyakran háttérbe szorul a történeti és a jogi megközelítés. Sokszor hiányzik az alkotmány etika oldaláról történő vizsgálata is. Az alkotmány több síkon történő elemzése alapján tudunk objektív képet alkotni az USA alkotmányos rendszerének kialakulásáról, fejlődéséről és mai helyzetéről. Vonatkozik ez különösen az államhatalmi ágak elválasztásának kérdésére.

Az USA alkotmányában az állam deklaráltan, a népszuverenitás eszméjére alapozva a „ nép ügyével” (*res publica*) azonosul. A nép és az állam közötti kapcsolat az alkotmány szintjén szorossá, sőt egymástól elválaszthatatlanná válik, melyet az államnak törvényhozás útján minden eszközzel erősítenie kell. Erre kifejezetten utal az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának kidolgozásában részt vállaló John Adams. Az USA alkotmánya számos olyan elemet tartalmaz, amely Platón és Arisztotelész alapján már ismert volt. A leglényegesebb különbség Platón és Arisztotelész állambölcselete és az USA alkotmánya között az, hogy az USA alkotmánya valamennyi ember alapvető egyenlőségét feltételezi. Az USA alkotmányában, pontosabban az arra épülő, évtizedekkel később kialakult, ma már stabilnak tekinthető alkotmányos rendjében kifejezésre jutó egyenlőség-elmélet legfontosabb eleme az, hogy valamennyi ember, etnikumától és társadalmi helyzetétől függetlenül ugyanazt a jogállást élvezzi. Az USA alkotmánya szoros kapcsolatban áll a valósággal, azt nem az elvont fogalmakban való gondolkodás jellemzi. Az állam működéséhez valamennyi társadalmi réteg, csoport közötti harmóniára

57 Ld. Edward S. Corwin: „Our Constitutional Revolution and How to Round it Out” *19 Pennsylvania Bar Association Quarterly* April 1948. (Reprint: op. cit. 175). Edward S. Corwin (1878–1963), kinek műveire e tanulmány elkészítése során oly gyakran hivatkozunk, nem volt jogász. De munkái nagy befolyással voltak az amerikai alkotmány értelmezésére. Harminckét éven át egyedül Corwin nem volt jogász a tíz szerző között, akiket a Legfelső Bíróság a leggyakrabban idézett. Ld. Richard Loss (szerk.): *Presidential Power and the Constitution: Essays by Edward S. Corwin* (Ithaca – London: Cornell University Press 1976).

van szükség. A közmegegyezés, a *concordia* követelménye az idea és a társadalmi valóság integrálásának gondolatát tükrözi. Az állam ezáltal válik „mindenki ügyévé”, Cicerót követve *res populivá*. Fontos utalni arra, hogy a polgárok egyetértése, a *consensus omnium* biztosítja az alkotmány módosításának lehetőségét is.

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos rendszerének kidolgozásában ugyancsak részt vállaló Thomas Jefferson és James Madison között a legnagyobb egyetértés éppen az alkotmány flexibilitásának kérdésében volt. Az USA alkotmányában az állam a társadalomhoz szorosan kapcsolódik. Az alkotmányban kiemelt szerepet kap a tulajdon védelme. Az alkotmányozók osztották John Locke nézetét, aki a tulajdon, a *property* védelmét az állam egyik legfontosabb feladatának tekinti. Az alkotmány lényeges eleme a közösségi érdek jogi úton való védelme. A XVIII. század végén az amerikai konstitucionalisták támaszkodtak az alkotmányozás több évszázados hagyományaira, attól függetlenül, hogy azokat kortársaik konzervatívnak vagy éppen progresszívnak tekintették. Kimutatható ez a hagyományokhoz való ragaszkodásban vagy éppen a zsarnokság elutasításában. Az USA alkotmányában és későbbi értelmezésében kifejezésre jut a köztársaságpártiság, a szabadság hirdetése, a magántulajdon sérthetlenségének eszméje, az arányos szociális és politikai egyenlőség tana, a természetes arisztokrácia kissé homályos ideája és a mérsékelt, felvilágosult vallási és episztemológiai szkepticizmus egyaránt. A gazdasági, politikai és morális elemeket egyaránt tartalmazó alkotmány hidat épít a társadalom és az állam között, elválasztva az államot a kormányzástól, komoly figyelmet fordítva a kormányzati munka gazdaságpolitikai elemeire, így például az adózás kérdésére.

Kulcsszavak: Alkotmányozó Gyűlés, föderális állami struktúra, Függetlenségi Nyilatkozat, Konföderációs Cikkelyek, természetjog

Hamza Gábor egyetemi tanár, az MTA rendes tagja • Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar • gabor.hamza@ajk.elte.hu